

RADIOSCOLA

Redacziun: *Alfons Maissen*

Emissiuns 209, 210, 211

Stampa Romontscha, Mustér 1978

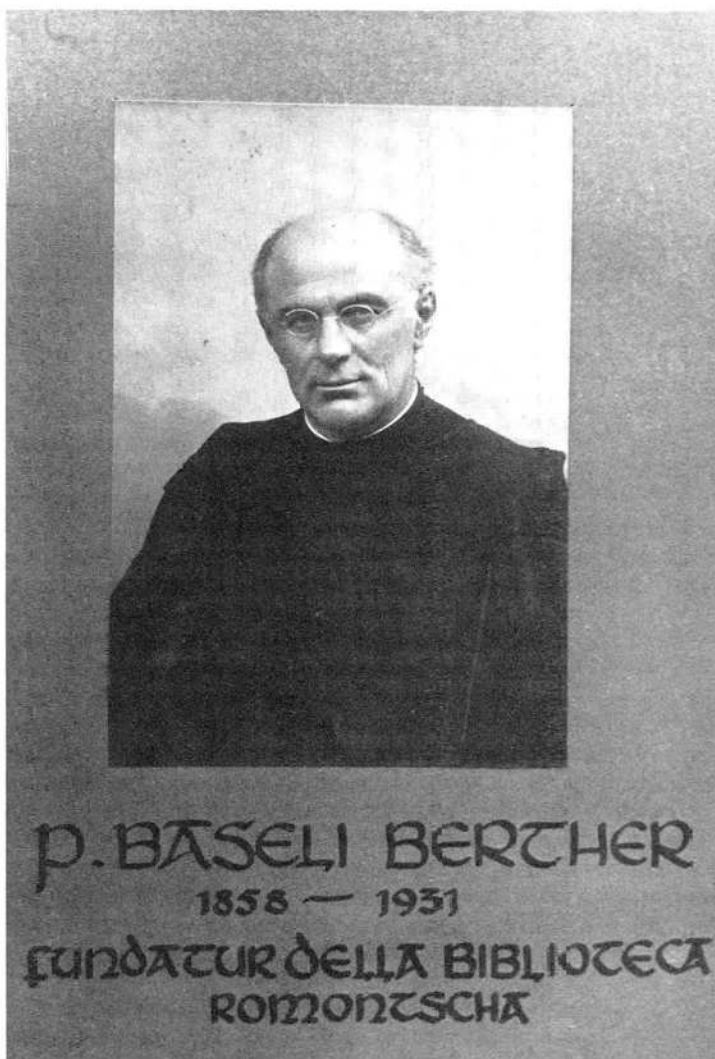
All'ocasiun della mort de P. Baseli Berther eis ei vegniu scret, ch'el hagi specials merets «per l'augmentaziun e conservaziun della biblioteca romontscha.» Quella remarca ei buca dil tuttafatg gesta ed exacta. P. Baseli Berther ha buca mo augmentau e conservau la bibl. romontscha en claustra a Mustér; el ha schizun fundau ella (1883).

Secapescha ch'il grond diember dils cudischs ella bibl. a Mustér ha P. Baseli rimnau sez, oravontut en Surselva. Aschia eis ei buca de sesmarvegla, che sia biblioteca ei la pli completa partenent las ovras principalas e pli veglias en idiom sursilvan.

Naven da 1891 entochen 1906 muosan brevs, registers de desiderata e registers de dublettas, che P. Baseli Berther e prof. J. Candreia han brattau, cumprau e vendiu in a l'auter circa 300 differentas ovras romontschas. Quellas brevs ein el medem temps in clar mussament, ch'els luvraivan maun en maun pil medem bi intent, per ina caussa veramein patriotica culturala. Quellas brevs ein era in document, ch'els havevan oravontut bien adatg de buca schar mitschar ord il cantun cudischs ne manuscrets romontschs, ch'ina ne l'autra dellas duas capo-bibliotecas grischunas vevan buc aunc.

Guglielm Gadola

Nies Tschespet XXIII, 1943

Orientaziun per il magister

Tgei less la scola far senza cudischs, scriver e leger? Scret ei vegniu gia avon mellis onns. L'invenziun della stampa ha promoviu la derasaziun de questa impurtonta vivonda spirtala della carstgaunadad.

Manuscrets, cudischs, maletgs, notaziuns han cudizzau tras tuts ils temps il spért activ. Igl ei capeivel che narruns de cudischs ein sespruai de rimnar quels scazis. Els han gronds merets per la fundaziun d'impurtontas bibliotecas. Cunzun las claustras han dau en quei grau in magnific exempel.

Cun agid de *P. Vigeli Berther*, ensemen cun entgins gimnasiasts, eis ei stau pusseivel de preparar in'emissiun radioscolastica sur la biblioteca romontscha della claustra. Igl ei impressionont de persequitar ils discuors che laian reviver vegls cudischs, scartiras unicis, rimnadas enteifer gleiti 100 onns. Dalla historia sa il scolar che la claustra ei daventada 1799 in'unfrenda dellas flommas. Auncallura ha la premura de plirs bibliotecars saviu realisar ina biblioteca romontscha unica sin nies in-tschesch.

La Gasetta RS sa mo dar ina pintga idea dell'impurtonza e riehzia della biblioteca. Ella presenta ils bibliotecars, interessantas instrucziuns de P. V. Berther, enzacons exempels impurtonts de scartiras e manuscrets.

L'organisaziun de quest'emissiun ei stada els mauns ded *Augustin Manetsch*, las fotografias vegnicas fatgas da P. Daniel Schönbächler.

La secunda emissiuon dils 18 e 24 de schaner ei vegnida preparada da *Antonia Sonder*, Salouf. Il patratg cardinal ei d'eruir co scolars s'expriman a scret, dand ad els in tema bein definiu. L'autura sesprova de far patratgs sur ils patratgs dils scolars. In tal tema cudezza nies intern. La gasetta presenta ina partida concepts che vegnan prelegi.

Suenter ina pausa pli liunga fa ei special plascher de saver emetter il plaid de Schons. – *Christian Joos e Gion Clopath* presentan duas personalitads enconuschentas de lur vallada, *Anna Capadrutt*, poeta e scribenta, *Curo Mani*, scribent e litterat de renum. Las biografias ella gasetta dattan in'idea de lur activitad litteraria.

Alfons Maissen

Rev. Sur P. Vigeli Berther OSB

La damaun dils 30 de december 1977 vein nus giu en claustra ina sentupada cun *P. Vigeli Berther*, deliberond correcturas e legendas de sia emissiuon sur la *Biblioteca romontscha claustrala*. Paucas uras pli tard ei P. Vigeli vegnius clamaus anetgamein anavos ell'armada gronda. – Cun engraziament seregurdein nus de sia collaboraziun e de sias grondas prestaziuns sco custos della Biblioteca romontscha. –

All'entschatta, ei po esser stau avon in onn, era P. Vigeli senuspius empauet de s'exponer al public en plaid e scartira. Mo cul progredir dellas lavurs ei siu tschaffen e sia premura carschida, formulond patratgs ed experienzas d'in versau bibliotecar, che lavura da cor e cun savida per il beinstar della cultura. El ha procurau per in'andanta illustraziun dil RS, mess a scret patratgs ed experienzas che tonschan el futur, sur ils urs de tut terrester.

P. Vigeli Berther ei buca pli denter nus, mo siu spért, sia prestaziun resta. Segiramein vess el tedlau siu discuors ni paterlada ensemen cun ses scolars cun interess; quella paterlada vegn emessa ils 6 e 12 de schaner 1978 allas 09.05 uras.

A. M.

Las datas dellas emissiuons ein las suandontas: Biblioteca claustrala ils 6 e 12 de schaner, Sche jeu fuss milliunari 18 e 24 de schaner, Dus scribents sutsilvans ils 30 de schaner e 7 de fevver.

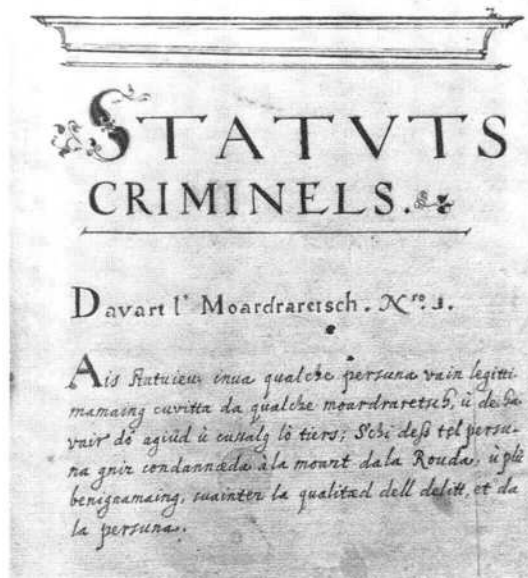
La biblioteca romontscha dalla claustra da Mustér

Da Sur P. Vigeli Berther OSB, Mustér

L'emprema ga sundel sfurzaus da porscher a scolasts e scolastas in muossavia co explotar ina emissiun da radio-scola. Quei para a mi sco sche in abstinent less dir agl ustier qual che seigi il meglier vin. Bein ina caussa in tec fasierlia, mo tonaton viel empruar.

L'emissiun ei plitost ina paterlada sur la biblioteca romontscha, sia historia, ses bibliotecaris e lur experienschas ed autras caussas. Ella ei buca zatgei cumplet, buca in artechel historic, mobein sco gia detg: ina paterlada. Tonaton cuntegn ella tenor mia opiniun beinenqual impuls per activar il patertgar ed era il far dil scolar. A quel sa ins forsa dar empau impuls cun cumpignar l'emissiun cun empau damondas che lain dar enqual interessanta eglia da viaden egl ambient dalla famiglia, digl affon e gidan aschia ad emprender d'enconuscher quel meglier e meglier ed aschia era da capir il patertgar e sentir digl affon.

Gia l'emprema damonda dalla emissiun, la damonda suenter il cudisch dils hosps ed ina eglia da en quel, sa ins explotar per l'instrucziun civica dumandond suenter las autoritads cantunalas e federalas da nos dis. Sch'in magister u l'auter ha plascher sa el schizun slargar il tema e dumandar las autoritads ecclesiasticas. Co fuss

Status criminels, statüts matrimonials e statuts civils da l'Engiadina zura, ch'udeva 1670 ad in Ant. Romedi. Sper ils statuts ed auters impurtonts documents historics cuntegn quei grond e bi manuscret era ils «Luamaints (prezis officials) delas robas in noas Hdo Cumöens d'Engiadina zura» dapi 1692–1760.

23. August 1958

Philippe M., B.R.

G. Sauer

R. Fritzi

P. Sauer

Th. S.

H. S.

A. Sauer

Ord il cudisch dils hosps. Sper auters dignitaris sutta-scriba era il president dalla confederaziun Philipp Etter morts ils 23 da december 1977, che ha visitau 1958 la biblioteca romontscha.

ei d'animar da sez, era d'entscheiver a casa cun in cudisch da hosps ni entscheiver in tal per la scola?

Lu vegn la biblioteca. Tgei ei ina biblioteca; tgi ha ina a casa; tgei cudischs veis lien; l'istoria da vossa biblioteca? L'istoria da certs cudischs che veis a casa? Quei ei tut zun interessantas damondas persunalas che fieran tuttas sulegl ni umbriva sigl ambient digl affon.

Habent sua fata libelli, era ils cudischs han lur sort. Buca daditg haiel retschiert ord l'America cudischs d'oraziun romontschs. Il possessur da quels e sia famiglia ei emigraus ils anno 1879. In da lur affons ei vegnius varga tschien onns vegls. Ils beadis dils emigrai han tarmess ils cudischs, ch'eiin stai ina consolaziun per lur tats e tattas il dir temps d'emigraziun, anavos ella patria essend ch'els san buca pli romontsch.

P. URSIZIN SIMEON
BIBLIOTECARI

Secund bibliotecar da 1931–1950.

En quella sparta sa ins far attents sin la biblioteca dalla scola, dalla giuventetgna, dil vischinadi aschinavon sco talas existan. Lu eisi bein era d'engrau da far in pign excuors ellas bibliotecas che emprestan per pign prezi ni gratuit cudischs da leger. Era eisi pusseivel da sclarir la relaziun dil carstgaun viers il cudisch.

«Jeu ed il cudisch» savess esser in interessant tema d'in concept, denton bein mo en classas fetg bunas ed interessadas.

Unius e cudischius cun la biblioteca ei era il bibliotecari. Bein ei quei ina clamada buca schi enconuschenta en nossas relaziuns e tonaton vess forse bein in u l'auter era las premissas ed il tschaffen persuerter.

In special impuls duess il discuors sur ils manuscrets effectuar, principalmein per scolars pli gronds. Cheu valess la peina da far ina viseta agl archiv dalla vischnaunca. Per talas visetas ein gruppas pli pintgas d'aschi 10 scolars pli adatadas che entiras classas. Igl archivar sa lu

declarar tut quei che vegn rimnau ed ordinau. El sa far attents sil cudisch civil menziunond che il cudisch da batten va anavos tochen entuorn 1650. Impurtontissim eisi adina da svegliar igl interess, dar impuls da sez entscheiver a rimnar. Ual ozildi nua che il telefon ei en bia casadas il sulet contact cul feagl ni feglia egl jester, vegn la brev eliminada e rufidada. Cheu eisi impurtont da metter en salv ils paucs documents screts dalla famiglia. Con leds ei igl affon suenter la mort dils geniturs da ver ina regurdientscha dad els.

En connex cun la viseta egl archiv dalla vischnaunca sa ins forse era delucidar l'historia dil vitg. Ei dat ideals archivars da vischnaunca ch'han en quei grau specials merets. Els rimnan tut quei che vegn scret da lur vitg ni vischnaunca. Co fuss ei da schar rimnar ils scolars tut quei che els anflan, quei che els audan a casa en discuors da lur vitg, entschiet cun d'etgas e praulas tochen als fatgs historics da lavinas e boas, dad incendis e disgrazias. Stuessen nus buca constatar oz ina immensa depauperisaziun en quels graus, ual oz nua che ins sa francar cun ils mettels da fotocopiar e xerografar tut aschi maneivel e bein.

La damonda alla partiziun dils cudischs meina nus al catalog ni alla cartoteca. Per tschaffar il pli sempel e pli maneivel sa ins eventualmein mussar ina gada il register dil cudisch da lectura. Ins sa da cuminonza svilupar ils pugns da vesta da registraziun sco igl autur, la materia etc. Avon mei statan zacons «Radioscolas». Savess ins buca ual far ina emprova e catalogisar quels. Jeu supponel che mintga scola hagi rimnau quels en lur archiv. Aschia vesan ed experimenteschan ils scolars sez la valeta d'in bien uorden e d'ina cartoteca.

P. Baseli Berther 1858–1931

P. Baseli, ni sco el ei vegnius numnaus tiel batten, G. Martin, ei naschius ils 10 da november 1858 a Dieni e morts a Mustér ils 24 da december 1931. El ha passentau sia affonza en ina solida famiglia purila. La scola frequenta el siat onns en siu vitg natal Ruera per lura astgar ira on claustra ella preparanda. Il gimnasi absolva el a Sviz ed el collegi da S. Michel a Friburg per concluder cun igl examen dalla maturitad a Cuera (1879). Sco beinvegniu intermezzo vegn la scola da recrut e d'aspirant. Sin duas da surpender la carriera militara seresolva el tonaton d'entscheiver cun la teologia a Cuera e lu ad Eichstätt, per lu intrar en claustra nua che el sededichescha finius il noviziat 1884 a Diu tras il profess, e festivescha sia emprema s. messa ils 25 da matg 1885.

P. Ambros Widmer, bibliotecar da 1950–1952 ed il hodiern bibliotecar P. Vigeli Berther, custos dalla biblioteca romontscha dapi 1952. E is sesanflan ella hodierna biblioteca romontscha.

Sut il priur Benedetg era Prevost P. Baseli già il sisavel giuven conventual. Sper sias obligaziuns monasticas surdat igl avat Benedetg ad el la prefectura e survigilanza dils students. Gisiat onns ha el ademplier quei pensum ed enteifer quei temps ei il diember dils students carschiu da 20 sin 70. Dasperas doceva el latin, franzos, tudestg e romontsch. Sia lavur ella pastoražiun era in pensum supplementar. En survetsch dalla pastoražiun ha el ediu da quei da trenta ovrettas religiusas. Sia lavur sco bibliotecari e fundatur dalla biblioteca romontscha ha el entschiet già ils empress onns da sia dimora claustrala, denton da

dretg ha el saviu sededicar a quella per suenter esser liberaus dil buordi dalla prefectura. Sia minuziusa gie scrupulosa lavur da scribent e historiograf local ha purtau differents fretgs. Sia emprima lavur «Sas era nua Giuf ei?» ei forsa era sia megliera lavur cumparida già 1896 ella Crestomazia. Nuninterruttamein ha el ediu tals studis sco «Sin Cadruvi», «Selva avon 100 onns» «A Camischollas» en tut aschi in tozzel. Igl esser da P. Baseli exprima negina descripiun aschi ecclatant sco cuntegn e caracter dalla fotocopia dil manuscret aggiuntau. (p. 9, seniester giudem)

P. Ursicin Simeon 1866–1950

Naschiu ad Alvagni ils 6 da mars 1866 eis el carschiu si a Lontsch. El batten ha ins dau ad el il num Gieri. Bein vess el giu mustgas da studegiar e vegnir augsegner, mo essend siu frar grond già el studi e la paga da siu bab ch'era scolast era ulti modesta ha el empriu da cusunz. Cun quella clamada eis el arrivau el collegi da Mariahilf a Sviz nua ch'el veva era d'ademplier igl uffeci da caluster. A Mariahilf ha el fatg enconuschientscha cun la fundatura dallas soras dad Ingenbohl che vegneva mintgamai il matg a Sviz per decorar igl altar da Nossadunna. Cun Maria Tresa Scherer ed autras personalitads ha el tschintschau da siu desideri da daventar spiritual e cunter tutta speranza ei siu giavisch ius en vigor. Glied beneficianta da Sviz ha priu el a dunsena e susteniu el era finanziamein. Zacons onns eis el staus a Sviz e lu midau sia dimora cun Nossadunnaun. Finius il gimnasi cun igl examen dalla maturitad veva el el senn d'intrar leu en claustra. Vesend el ina gada vegnend ord da Medel nua ch'el veva visitau siu aug la miraglia dalla claustra eis el seresolviu d'intrar en claustra a Mustér. Finius il noviziut eis el sededicaus ils 21 da november 1890 tras il profess al Segner e priu il num Ursicin. Da s. Pieder e s. Paul 1892 celebrescha el sia emprema s. messa. Beinspert ha ei giu num da cagar viaden ella lavur cun peis e mauns. Sper las obligaziuns claustralas ha el surpriu igl uffeci da confessur ch'el ha exequiu tochen la mort. El era in zun bien e carezau confessur. Lu ha ei giu num gidar ella pastoražiun. Ver vegn onns eis el staus instructor dils fraters laics. Dasperas ha el introduciu a Mustér 1917 il tierz

uorden da s. Francestg, ils schinumai terziars ed ha giu quita dad els tochen sia mort. Buca d'emblidar ei sia lavur en scola. Cun anim ha el instruiu aschiditg sco igl ei iu. Um practic e disciplinau sco el era, ha el viu la necessitad da buns mieds didactics ed ha scret per quei intent sia grammatica e ses «Leitfadens» per emprender tudestg. Dapi la mort da P. Baseli Berther, pia da 1931 tochen 1950 ha el era tgirau ed amplificau grondamein la biblioteca romontscha. La caratteristica da P. Ursicin sa ins bein exprimer il meglier cun il plaid «buontad».

P. Ambros Widmer da Bütschwil naschiu ils 6 d'avrel 1917. Studegiu a Mustér. Profess ils 13 da november 1938 e messa nuvia la 31 da matg 1942. Docescha dapi 1942 el gimnasi. 1943–45 studegia el romanistica a Friburg. Sper sia desertažiun sur dil pronomen persunal el romontsch grischun ha el ediu differentas lavurs principamein sur dil dialect da Medel. El ha tgirau la biblioteca romontscha 1950–1952.

P. Vigeli Berther da Rueras naschiu ils 14 da settember 1911. Studegiu a Mustér e concludiu il gimnasi cun la matura a Sarnen. Profess ils 5 d'october 1935, e messa nuvia la 4 da zercladur 1938. Docescha dapi 1938 al gimnasi cun excepziun dils onns 1945–1952 nua che el ei sco benefiziut a Rumein e provisor da Vignogn. Sper zacontas lavurs ord l'istoria locala eis el staus diesch onns redactor dil Pelegrin (1957–1968). Dapi 1952 custos dalla biblioteca romontscha.

Tetel original dil «Viadi de Jerusalem» da avat Jakob Bundi, 1591. El ei scret per tudestg e presenta il pli vegl manuscret da nosa biblioteca.

Davosa pagina dad ina copia dil «Viadi de Jerusalem» fatga da Durisch de ca Paul igl onn 1751. Zun interessantas ein las indicaziuns dalla genealogia da quella copia. Igl original ei il manuscret tudestg digl avat Jakob Bundi. La translaziun romontscha deriva dil frater laic Anton Solliva 1703. Curonta onns suenter copiescha in cert Benedetg Caduff e lu 1743 ina dunschala Margriatha Deflorin.

Ketz buch gehn Jherusalem da
vinen man find die fůrnembste stete
vnd őrter beschreiben / Auch verzei-
nen wie es mit sampt meiner ge-
schafft auß dieser vilgerfahr-
t zu wasser vnnnd Landt ergangen
ist

In m i a r z . i . 5 . 9 . 1 .

Initiũm Sapientie timor
Dominij

Qui non da per mare / *Idio non sa pregare*

Schierm digl omni Potent diu. Amen
A Deus Maria Seigi laud semper a semper
Maj. Amen.
Vlla Pia finesch ieu igl nies cudisch digl viad
da Jerusalem, igl qual ei schrit tras mei ja-
bum bundium, da quei tempſ Pleuont, a sum-
et ista da quest tempſ Avatt della claustra de
Muster tras la graztgia de Diu.
Sche ti che legent Plasches da legor en qual Pl-
enten quod u diſch u viadi de Jerusalem Scher-
ieu che ti veglias Schar esser per Recomen daum-
enten tias oraziuns Seigi viffs ner morts. amen
Quei cudisch ei transpurtaus enten iel lungai
ramongsch Perniz a frig digl cumin Pieu l nom
dameing Per quelo chen buica Praticai enten
quadesche tras rogar de biars hai ieu frater An-
toni Solliva Procett enten la etea claustra de mu-
schret da Plaid en Plaid della scartira de dia-
grazia Avatt Jacobum bundij et hai la emprim
schrit enten Ramongsch.
hai entschiet a schriver iel imprimij de Jher-
deno 1703. et hai finiu iel 10. gis de de senet
1703. et ieu Benedetta Caduff hai scret la tra-
gala iel on 1743. et ieu dunschalla Margriatha
Deflorin hai scret la fianza gada ent iel
1743. et ieu Durisch de ca Paul hai scret
la tra-
gala iel on 1751. et ieu finiu da schriver Per la

La fin da rolla digl onn 1834, scena 22.

Scena 22.
Midau opinia.
mi dau meini
Finis
fin isf
Gausat
1834.
L. 29

Texts ord vegls manuscrets e cudischs

Ord il cudisch da Jacob Bundi:

In viadi a Jerusalem

Sche Ti ch'as legent, plascher da leger enqual plaid enten quei cudisch u viadi de Jerusalem, sche vi era jeu che ti veglies schar esser per recomandau mei enten tias oraziuns seigi viffs ner morts. Amen.

Quei cudisch ei transportaus enten il lungatg romontsch per nez a fretg digl cumin pievel, numnadamein per quels ch'ein buca praticai enten il tudestg. Entras rogar de biars hai jeu Frater Antoni Solliva, profess enten la Claustra de Mustér, scret da plaid en plaid dellas scartiras de sia gratia Avat Jaccobus Bundi et hai l'emprema gada scret enten ramontsch.

Hai entschiet a scriver igl emprem de da schaner anno 1703, et hai finiu ils 10 dis de schaner anno 1703 et jeu Benedetg Caduff hai scret l'autra gada igl onn 1743 et jeu dunschala Margriatha Deflorin hai scret la tiarza gada enten igl on 1745, et jeu Durisch de Capaul hai scret igl on 1751, sin la fiasta digls sogns treis retgs hai jeu finiu da scriver per la quarta gada.

Igl emprem feigl dalla copia romontscha dil «Viadi de Jerusalem» fatga da Ant. Solliva. Il translatur derivonts da Trun (1671–1740?) era enconuschents sut il surnum «igl apotecher».

Ord Daniel Bonifaci (p. 91/92)

(1601 squitschau a Lindau vid igl Bodensee. Il text ei transscrets ella scripziun dad oz)

Co il giuven duei sedepurtar cu el sesa a meisa.

Cu ti tez sesas a meisa sche salva quest uorden: avon tuttas caussas dueis haver las unglas schubras, lavar ils mauns, star si dretg e buca esser igl emprem ella scadiala, sesa costimaus e fui la ebrionza (eivradad), beiba e maglia tenor basegns, quei ch'ei da memia porta malsogna.

Cura che scadin ha catschau il maun ella scadiala, va er ti en. E sch'in metta avon (porscha), pren ina part da quei ed engrazia. L'autra part lai. Mira sin negin auter, mira sin tetez.

Tes mauns dueigien buca star giu sin il taglier. Buca fai balla cun ils peis vi e neu sut la meisa.

Quei che ti has miers giu, buca bogna ella scadiala, buca letga la detta, buca rui l'ossa, anzi ti dueis tagliar giu cun in cunti.

Ti dueies buca cavar ils dents cun il cunti.

Buca sblatscha sco in piertg duront che ti maglias, buca sgrata il tgau, buca trai la butschegna ord il nas.

Cura che ti has magliu, lava ils mauns e la fatscha, lava ora la bucca ed engrazia a Diu ch'el ha tei aschi buntadeivlamein spisgentau e bubrentau, tras Jesus Christus nies Segner, Amen.

208

*Cudisch Digl viadi de Jerusalem enten igl qua
ci sa afla igls Principals Marcaus et liugs sco
era tutta quei chei darentau sin quei viadi
cun mei a mia chara compagnia*

*Initium Sapientie est Timor Domini
Chi non va Per Mare / Id iu non sa Pregare*

*Cho ieu et igls mes confrars essen tratgi ord
nossa tiara atgei ei glei darentau sin quei gron
viadi da nossa Tiara ento chen vaniescha*

*Igl on d'sa suenter quei cha nus vein giu tuttas
causas Pinau tier ad era cun igls nos Parens ad*

Legendas de pagina 10

Duas rollas bein rulladas e signadas cun numera e num dalla rolla attribuida dalla passiu: Soliman e Joseph.

Grammatica latina romontscha, secloma il tetel da quella interessanta ed unica ovra da P. Placi a Spescha, 1815. Ella cumpeggia 465 paginas ed aunc ina aggiunscha da 100 paginas. Alla fin digl avis scriva el: «Sei pia danovamein reflectau e predefinui ch'igl'emprem studi seigi quel de la faviolla materna, e per lu quel de la jastra. Pertgei sch'in cuntrari duess cunter tut senn prevaler, sche suandass el, ch'in che less baghegiar vess ded entscheiver cul culma de siu baghetg gl'emprem, e pli per lu vegnir vid il fundament.»

Ina retscha rollas dalla Passiu de Sumvitg digl onn 1834. Talas rollas fuvan cumadeivlas per ils acturs e dapertut en usit, era en baselgia per la lectura digl evangeli etc. Ils maletgs cuntrariss ellas rollas survevan dafertontier che las rollas sezulavan per edificaziun ed instrucciun dils cristifideivels. Da quellas rollas deriva il num. Las rollas vegnevan repartidas.

Reglas per far bialas lavurs en scret. In feigl sgulont ord il relasch da P. Baseli Berther. Scartira e disposiziun dattan perdetga da sia ordvart cunscienziusa lavur scientifica.

*Reglas per far bialas lavurs
en scret.*

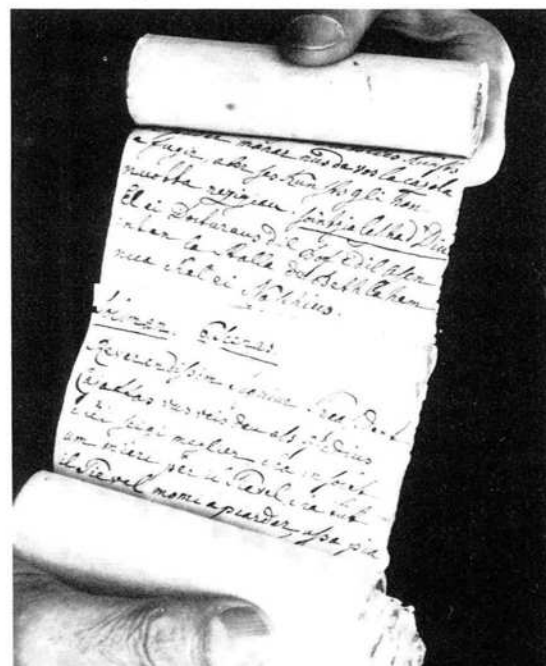
I. Avriguard la furma.

1. Lai da maun dretg presapau: in ur de 4 cm., da maun senistex ca. $\frac{1}{2}$ cm.
2. L'emprema lingia ed aschi savens che ti entscheivas na-
va lingia, sch'entcheiva quelle in tee pli anen ca. 43-4 cm.
3. Emplenesscha adria ora la lingia entochen ora tier igl ur,
va denton mai sur igl ur ora. Emplen de sparter las silbas.
4. Il tetel della lavur scriva ompau pli engiu, ella mieg
dil feigl pupi, cum bustals anzi pli gronds e tilla in strech
bustatg sut via.
5. Denton il tetel e la lavur segga lai duas lingias vitas.
6. Dai bein adaty sin las interpunctziuns.
7. 'Gl'emprem fai la lavur sin i in tee pupi, corregia e tuor
na corregier; mira atras e legia lu' lavur per letag per mirar
sch'ei luna, (rode) bein e per lu scriva ella sil schubex.
8. Avon che dar giu ina lavur, legia ella aunc ina
gade atras cum gronda attingiun.
9. Mai duai ina corregier ne strichar engitgei en ina lavur
ch'in nul dar gui ad in professor, ne en ina brev ch'in
termetta naven.
10. Ina biela clare e schubra scartira recomonda gia
a l'entcheatte ina lavur e fa ina buna impressiun sin
mintgin.

Trinum perfectum S. Placidus ... Trei ga perfetg S. Plazi ... Trino perfetto S. Placido ... Der Heilige Plazidus des Heiligen Abben Sigisberti ... Frontispezi dil pli vegl program da teater romontsch. El cumpeggia 10 paginas ed ei stampaus ella claustra da Mustér, e cuntegn en quater lungatgs in cuort cuntegn da scadina scena ed alla fin aunc ina gliesta dils acturs. Il giug ei vegnius daus la fiasta da s. Placi igl onn 1744.

Toc per toc vegnevan ils singuls feigl culai ensemen tochen che igl entir text digl actur era cheu.

Grammatica Latina,

e

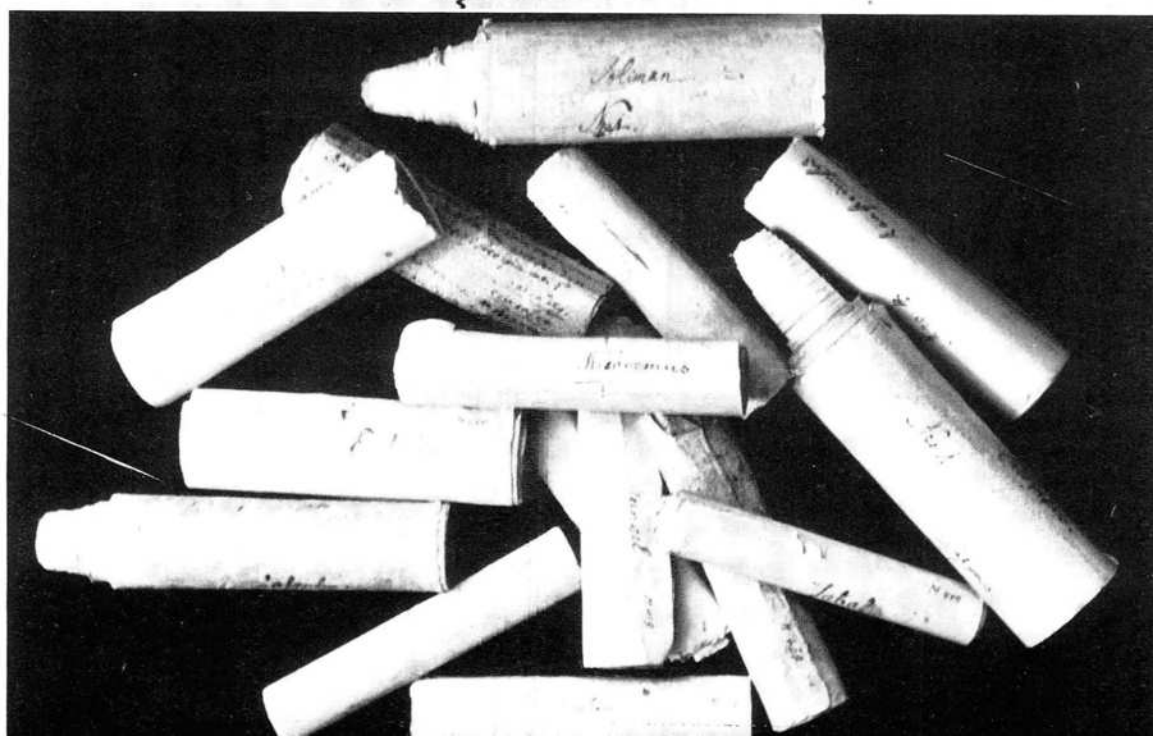
Gomantscha;

Scrit' ensemble par in Benedictin d'il

Desiert.

1835.

Tge faschessas schi te vessas en milliung

Da Antonia Sonder, Salouf

Avant blers onns, ia era ena giovnetta, ò ena signoura millionara am dumando: «Tge faschessas schi te vessas en milliung?» La dumonda am veva surpiglia ed am fatg star enpo perplexa. Cun en tal partratg veva anc mai ma do giu serious. Uscheia ensatge pareva a me mengia da gliunsch. Bagn veva er ia igls mies desideris e giaveischs ma els gevan sen tot otras veias tgi sen chella vers igl milliung. Ja era cuntainta d'am pudeir sa dustar e chi e lo er da stueir ma stender per neir tar igl bisignevel. Uscheia vaia raspundia alla signoura: Ja savess betg tge far cun en milliung!

Pi tard, ia era pi carscheida e la veta veva samido grondamantg, vessa er ia savia tge far cun en milliung. –

Ma la dumonda da tschell'eda am e rastada an memorgia am o parfign fascino ed anvido la mia fantascheia. Savens vaia panso; sch'ia fiss ena scolasta lessa dar chella dumonda a mies sco-

lars, forse scu tema per en concept. Ed alloura tgi so tge tg'ella purtess tot noanavant. Ella pudess bagn dar ena profonda igleida ainten l'olma d'en unfant cun sias fantascheias, sies giaveischs e desideris, sias immaginaziuns e pretensiuns per ena veta futura. Forse savess ella parfign esser en pitschen studi psicologic sur digl unfant, chel carstgang anc gioven ma tgi compeglia gio igl sem e las rieis per la tenuta da carschia. Forse savess chella dumonda zond pattar ena gleisch ve ainten la veta sociala digl futur. Tge desidereschan noss unfants da far, schi els vessan en milliung?

Ja patt anavant chella dumonda scu ena bala a treis scolasts, en Surmiran, en Sursilvan ed en Engiadines. Ed els dattan ella scu tema da concept a lour scholars. Cun grond plascheir e tensiung spitgainsa tge tgi noss divers scholars screivan.

Concepts d'entginas scolars

Ossa suondan 3–4 concepts mintgamai or dallas differentas scolars, purtoss avant d'en Ladin d'en Sursilvan e d'en Surmiran. Forse interrupziun cun musica ni varsacantas canzungs.

Cun plascheir e tensiung tadlainsa ossa tge tgi singuls scolars or da differentas scolars on scretg sur digl tema: «tge faschessa schi vess en milliung.»

Nous visitagn igl amprem igls scolars dalla scola gronda a Salouf. Quella scola dombra 21 scolars. Ella sa compona pero betg angal or da scolars da Salouf, mabagn er d'igls unfants gronds dallas vischnancas vischinontas, da Mon e Stierva.

Tadlagn tge tgi noss unfants s'immagineschan schi els vessan en melliung!

Schi ia fiss milliunari?

Carmen Caspar, 6. cl., Riom

Ja crei betg tgi vigna eneda milliunaria. Ma schi niss? Ja vess creia betg schi bel scu ossa, betg chella bela libertad. Ja vess bler raps, ena bela tgesa cun tot las schicanas, vivess ainten ena bela cuntada, e survagnis tot chegl tgi less. Ma tot chegl so betg far neir en carstgang cuntaint. Noua tgi gess am suandessan dus survegladers per vurdar betg tgi ia vigna an mang da laders. Mintga de e mintga notg vessa da tameir, savess betg durmeir e fiss agitada. Chegl vesa betg gugent. Ja tigness betg angal per me igls raps. Las vischnancas tg'en arsas giu, dadas ansemen digl teratrembel, nidas buffadas davent digl vent u nidas suttaradas da grondas avas ston puspei neir biageidas se. Ma parchegl ins drovigli raps. Er la gliout tgi è nida sotaint ed è nida transportada ainten spitals ston avoir raps per paer igl damagler e per igl trattamaint. Ma tgi paia chegl? Angal chels tg'on blers raps son surdar en po a chella povra gliout. Igls cumegnns son betg paer tot. Schi gl'on paea aint enpo taglia onigl enpo. Ma gl'è betg bler. Ja an mintga cass ampruess cun tot igls mettels da dar an mintga cass igl mez digls mies raps a chella gliout. Ja gess er gugent an America, an Australia, an China ed an Africa. A chels ans savessigl er gidar enpo cun raps.

Schi ia fiss milliunari?

Schi fiss milliunari schi gidessa alla gliuout tribulada e struptgeida. J biagiss ena tgesa. Ma schi fiss schi retg fissa an prievels. J visitess las teras éstras. E cura tgi vess vurdo giu igl mond schi miridessa. Ma i less er unfants, unfants sangs. Chegl am fiss ple gido tgi ena massa d' raps. J pruess da veiver an pasch. J vurdess er tgi igls mies unfants seian sangs. J faschess betg scu l'istorgia digl pover ed igl retg. J ma laschess far ena trocla per metter aint igls raps, per betg tgi chels nissan angulos. J dess blers raps per las missiungs. Ma ia i pansess er ved igls mies gienitours e fardagliungs. J vurdess tg'igls unfants vessan bèl. J cumpress tgangs da polizeia. Chels duvressa per survigilar la tgesa.

Nous vagn anc ena scola tg'ans era manevel ed ans o interesso. Gl'e la scola gronda da Cunter, ena pitschna vischnanchetta all'antrada an Sur-ses. Chella scola o seza pacs scholars ed uscheia

en rimnos a co er igls scholars gronds dallas vischnauncas da Riom e Parsonz. Er els vessan betg anaveidas da posseder en melliung e tgi so tge tg'els faschessan cun chel?

Regula, 5. cl., Savognin

Sch'ia vess en milliung

Sch'ia vess en milliung cumpress ia bleras tgossas. Ma ia dess er ensatge agls povers, partge chels on basigns da raps. Ja biagess ena bela tgesa. Lò anturn biagessa en iert cun bleras belas flours, ma er verdura. Ja gess bler sen viadi, gliunsch davent dalla Svizra. Ma ia turness franc puspe gugent anavos. Partge ainten la patria egl tuttegna bel. Coura tgi ia fiss anavos rachintessa cant bel tgi seia sto. Ja cumpress en hotel cun en bogn ed anc bler oter. Ainten chel hotel ins dastgess'igl magler fitg bler. Ja cumpress en aviung. Ma cun tot chegl tgi vess franc anc raps avonda per cumprer anc fitg bleras tgossas. Ja cumpress tiers anc per tots en bel schintgetg da Nadal.

Frena, 5. cl., Salouf

Sch'ia vess en milliung

Sch'ia vess en milliung, chegl fiss natural flott. La mesadad dessa agls povers e cun l'otra mesadad biagessa ena gronda tgesa per mè. Anturn chella tgesa biagessa en grond iert. Co amplantessa pumera, ena tgaglia da cocus e digltottaschorts. flours e digltotanavant. Per ainten tgesa vessa en lift tgi gess se e giu ed en computer tgi faschess igl damagler e tot las lavours ainten tgesa. La seira anvi-dessa aint tot las mias cumarattas per far ena gronda festa. Ellas pudessan natural er durmeir sur notg. La dumang vess igl computer gio fatg igl ansolver. Nous pudessan magler igl vainter plagn. Si-va ansolver piglessans igl auto tgi gess tot da sulet, nous pudessan struclar sen en batung ed el sgu-les scu en aeroplan. En per meis gessans anturn igl mond e gessan puspe ainten la gronda tgesa. Uscheia turnessan chels raps er alla fegn.

Ed ossa datigl da far en zap fitg grond per rivar anfignen se Mustér. Nous lagn tadar bagn igls concepts digls scholars da Mustér e vurdar schi els on propa igls madems giavischs scu oters scholars ni schi els von forsa sias atgnas veias. Er

noss unfants vignan oz confrontos gio bod cun ena veta reala e deira tgi o franc sies avantatgs, ma tgi stanschainta savens er igl scherm d'ena veiva e frestga fantascheia.

Lagn vurdar:

Irena Pally, 7. cl., Mustér

Tgei fagess jeu sch'jeu gudignass in milliun?

In scolast veva dau il pensum da scriver sur dil tema, tgei fagess jeu sche jeu gudignass in milliun? Cheu s'annunzia il Paul e di ch'el hagi finiu. Il scolast vul leger ed anfla in sulet plaid. NUOT!

Cun quei vess el gartegiau per biars ualti segir.

Gudignar el lotto, tutto ni autras lottarias ei tier biars scret ualti grond. Mo paucs han il cletg da gudignar pli che 1.50 fr. Ils paucs che han cletg han era auters problems. Il grond problem ei segir tgei far cun ils daners gudignai. Avon il grond cletg schevan els sch'ins vess, lu fagess jeu quei e tschei ed ussa han ei melli miserias. Sil gudogn ston ei pagar taglia ch'ei va naven ualti bia. Mo ei vonza aunc adina avunda. Il bia procent dils gudignaders fan ir lur daners malnizeivlamein.

Sche jeu vess da gudignar inagada el lotto, stuess jeu aunc ponderar tgei far cun ils daners. Per mei duvrass jeu buc els, pertgei el Grischun ni era ella entira Svizra negin che sto endirar fom. Mo el tierz mund dat ei tonta paupra glieud che ston murir dalla fom. Els han magari gnanc paun da far messa. Pli probabel tarmettess jeu els a sur Pius Camenisch el Peru per gidar a far vinavon sias acziuns ch'el fa leu. El ha gie fatg ton per quels ch'el sez sto endirar fom culs auters.

Mo era ils affons senza geniturs ch'ei unfrendas d'uiaras ni d'accidents duvrassen casas e resti ed educaturs en scolass per vegnir vinavon ella veta. Els ein gie sez buca la cuolpa ch'igl ei aschia. Enstagl da far bumbas duess ins sestentar per els.

Mo gudignar el lotto drova cletg e quel ei buca tier tuts da casa. Per biars resta tutta rihezia in siemi. Denton a quels ch'ei gartegia inagada, quels duessen patertgar vid lur concarstgauns e buca mo vid sesez. Aschia fuss ei gidau biars che vessen da basegns da quei. Ed in dad els gudogna segir buca el lotto!

Alice Pally / Blandina Lutz, Mustér

Tgei fagess jeu sch'ieu gudignass in milliun?

Bia glieud ein ventireivla mo cu ei han bia daners. Denton mo cun daners san ins era buca esser ventireivels. Il giavisch da biars fuss da gudignar inaga ina gronda summa daners el lotto u el tutto. Mo per biars ei quei mo in siemi. Jeu hiel era gia fatg lotto. Mo denton mai giu cletg. Ei dat denton era glieud da cletg.

Sche jeu havess il cletg da gudignar inaga in milliun. Tgei far cun tons daners?

Igl emprem massel jeu en vacanzas a London. Cu jeu vegnessel anavos cumprassel jeu in dress da skis. In da mes giavischs fuss era da comprar in grond Bernardiner. Jeu havessel era bugen in grond radio cun cassetas.

Duas jamnas vacanzas a London	4000 fr.
In dress da skis	1000 fr.
In grond Bernardiner	1000 fr.
In radio cun cassetas	4000 fr.
Quei custass ensemen	10000 fr.

Sin in milliun vegness la taglia era ca. 250 000 fr. Ils daners vanzai mettessel jeu silla banca. Cu jeu fuss ord la scola emprendessel igl emprem in mistregn. Jeu less era lu plaunsiu baghegiar ina casa per 300 000 fr. 100 000 fr. tarmettessel jeu a sur Pius Camenisch a Peru per ils paupers. Ei dat tons paupers sin igl entir mund che ston endirar fom. Tgi che gudogna ton, astga bein esser segideivels culs paupers!

Quei vegn tut ensemen ad esser mo in siemi per mei. Jeu sun denton era ventireivla cun ils paucs raps!

Ed ossa bandunainsa Salouf e Surses, surmun-
tagn igl pass da Gelgia e giagn ve la bela Nagia-
degna. Dalla scola da Zuoz vainsa er survagnia

ena rimnada da concepts. Tgi so schi els sume-
glian a chels da Salouf? Tadlagn!

Anna Bettina Fluor, 5. cl., Zuoz

Che fess eau, sch'eu füss milliunara?

Sch'eu füss milliunara fabrichess eau ün hotel u üna pensiun. Ils predschs füssan bass, ma las
staunzas bellas. Eau am dess eir fadia da cuschiner inandret. Quist hotel fess eau per granda part
pels amalos e povers. Eau als dess la pussibiltä da fer bagns e da pudair ir a spass aint il god. Eau
tgness aviert la pensiun eir d'inviern. Alura pudessan els ir a spass aint il ajer fras-ch d'Engiadina.
Sch'ün dals giasts vess ün pêr francs memma poch per pajer, nu fess que ünguotta. Perche sch'eu
vess üna vouta da pajer qualchosa e nu vess raps avuonda, e'l patrun dschess cha que nu fatscha
ünguotta, füssi eir cuntainta. Uschè fess eau mieu pussibel per güder als povers.

Eau fess bainschi gugent quist plaschair eir als amalos. Ma eau restess pü gugent simpla cu esser
milliunara e perque sgür pü furtüneda.

Josin Crameri, 6. cl., Zuoz

Che fess eau, sch'eu füss milliunari?

La mited da mia faculted mettes eau aint in la pauraria. Prüma fabrichess eau üna bella stalla cun
tuot il comfort pussibel. Eau cumpress bellas vachas, var 200 bes-chs e 50 chevras. Be dasper la stalla
granda fabrichessi üna stalla per var 10 chavals e per 20 chucals. L'otra mited mettesi a fit pü bain
pussibel. Culs fits viagess eau in oters pajais a gurdar otras paurarias. Cun mias cugnuschentschas
mettesi ad ir mia pauraria ch'ella rendess in uorden. Cul profit da la pauraria fabrichessi auncha üna
stalla per la muaglia da commerzi. Cul guadagn da la pauraria e'l commerzi fabrichessi üna chesina
in ün lö ch'eu nu gniss disturbo d'üngün. Cur ch'eu füss ün po pü vegl e cha tuot la pauraria via-
gess in uorden, schi surdessi tuot ad üna instituziun chi pudess occuper a bgers povrets e men-
daschs. Eau passess minchatant a guarder ed als der buns cussagls.

Tgers scholars,

nous vagn ossa santia blers da voss giavischs.
Blers da vusoters desidereschan da biigier cun
en melliung, tgesas, clavadeiras, aclas, ierts cun
belas flours e belas amplantaziungs anturn. Oter
vessan gugent bels skis, bela vistgadeira, bung
damagler. Puspe oters vessan gugent bels e
svelts autos e motors, ni televisiungs pi belas e
radios, ed els gessan gugent sen viada per igl
mond anturn. Igls blers da vusoters on er panso

ve dalla pvra gliout e partissan gugent igls sies
blers raps cun chels tgi on pi pacs.

I dat pero anc oters giaveischs tar igls unfants,
da chels tgi on da far navot cun en melliung, ni
cun raps, ni cun tgosas materialas.

Forsa ins desiderescha d'esser bel, ni d'esser
bung, ni d'esser pardert. Ni ins e simplamantg
cuntaint d'esser en esser, creo da Dia e tschanto
segl mond. Ins giolda la nateira d'anturn ed ins
sainta d'esser sez en gioven member da chella.

An chel sen o igl poet ed idealist pader Alexan-
der Lozza scretg en'eda la poesia:

Giaveischs d'unfants

Less esser la viola,
tot blava sen igl pro.
Less esser la lodola,
tgi canta aint igl blo.

Less sur las Andas pender
ord l'aria scugl condor.
Scu steila, less resplender,
la notg, scu sbrenzla d'or.

Igls vans giavesischs pardunga,
tg'am fon o Dia turpetg.
Digl mond sung la carunga,
tras spiert ed inteletg.

Sung esser tg'e stgaffia
pigl bel, pigl veir, pigl bung.
Sung tger unfant da Dia:
Vi esser chegl tgi sung!

Dus scrivànts sutsilvans

da Johann Clopath a Cristian Joos

Anna Capadrutt

Anna Capadrutt e naschida igls 28 da marz 1925. Ella e carschida sei a Daglegn tier igls giansiturs, ca faschevan igl pur. Las scolas à Anna Capadrutt frequento a Preaz.

Suainter la scola e Anna ida anoragiu. Agl cantùn Bern à ella visito egn unviern egn scolà da taner tgea; a Tusàn à ella lura fatg durànt egn unviern egn curs par amprender da cuser. Ple tard à Anna Capadrutt ear ànc visito egn curs da tesser e seza do curs par mussadras da scoleta. Mo ella e adigna puspe vagnida bugent a tgea.

Cun 20 onns à l'Anna antschiè a dar scoleta se Preaz. Quei fa ella ànc oz cun grànd plascher. Par igls seas scularets scriva ella mintgànt egn veaset near egnà istorgia. L'amprema emissiun par igl radio à l'Anna Capadrutt priu sei giu Tusàn ansemen cugls seas sculars. Ple tard e ella ear stada giu Turitg par raquintar istorgias pigl radio.

Oz lainsa nus liger qua egnà istorgia a poesias da l'Anna Capadrutt.

Barbùn

Da Anna Capadrutt

Lientsch veiasei agls cualms viva an egnà tgeaeta pintga egn nanign cun egnà barba lùnga antocen giu sen la schanuglia. Mo el e qua betg sulet. Na ànc blears blears nanigns en qua an lur tgeaetas. Quels tuts cloman a noss nanign cun barba lùnga «Barbùn», partge tut igls oters nanigns àn barbas curtas. Barbùn à egn taribel quet cun sia barba lùnga a tegn ella adigna schuber ad an urden. Tut igls nanigns àn bugent Barbùn, partge el e fetg sabi egn meaz docter a gida er noua igl e da basigns. Vean anzatgi malzàn clom'ni Barbùn, a lez sa igl plei gidar, partge el à egnà antiera stgafa pleign stgatlàs, buteglias cun pulvers ad otras madaschegnas. El va pigl antier cualm anturn a dunciera earvas a rischs ad orda quellas cui ne mola el las madaschegnas nezasarias. An sieu teins liber e el adigna cugl nas agls cudeschs, aschi ca el ven adigna ànc ple pardet. Drova anzatgi egn cunzegl, scha vani tier Barbùn, lez sa adigna cunzagliear aschi sabi, ca tut va or an beign. Barbùn e adigna cuntaint a dà buna viglia a cu el sa gidar ad anzatgi e'l fetg van-tirevel.

Betg lientsch davent da la tgeaeta da Barbùn viva igl nanign «Naslùng» cun sia duneta, la Filomena. Filomena e egnà duna huslia a tgeara, lavura da la damàn antocen sera tard sco ena furmicla, dantànt ca Naslùng e ampo egn martgùn, sea igl plei or segl bànc avànt tgea, varda suainter agls nivels a fema la pipa. El e valti egn nosch, a par que ear adigna malcuntaint a scuvieu sen igls oters. Naslùng à egnà barba curta cotschna stratschlida, egn nas ampo lùng rabaglio sco egnà rischmela. D'antscheata cu Filomena era vagnida an tgea da Naslùng ella mess davent tut igls spieghels, par ca Naslùng satgi betg plei vurdar aint. Partge mintgeada ca el vazeva sieu mal-etg, vagneva el taribel vilo a nava gl'antier gi anturn cun egnà gnefa scu ena bugl'arsa.

Egn gi fa Naslùng egnà visita a Barbùn, mo sainza gir anzatgi a Filomena. Na leza dastga betg saver, partge ca el va tier Barbùn. Nanign Barbùn e propi sursto da quella visita, partge Naslùng untgeva adigna or el tant sco el saveva. «Beignvegni, beignvegni, prenda plaz», salida Barbùn cordialmeing sia visita. Naslùng fa ampo

da tamalitg, prenda plaz segl bànc pegna, mo par schabetg gest visavi igl spieghel. Cun igls grànds tamantos veza el l'a sieu nas rabaglio, sia barbeta cotschna stratschlida a cloma gritanto: «Na na que seiou betg easser.» Qua va a Barbùn sei egnà cazola ad el sa partge ca Naslùng e vagnieu tier el. Nanign Barbùn e propi egn bün ad el saprenda malpuco par Naslùng. El va vei a meta sieu mán segl giavi a Naslùng a cunfartescha. «Sas Naslùng que à zunut da gi, sch'ign e ampo ple beal ne ampo ple por. Igl prinzipal e, ca egn fa scoglsoda, c'ign e husli a sán ad à bugent igls oters.» «Sas tei a mei betg gidar?», ampeara Naslùng, «as nigra madaschegna par mieus nas.» Qua va Barbùn vei tier la stgafa a prenda or egnà scatla pintga pintgeta cun eign egn etg ca freada valti ferm a razeint. Quel surdat el a Naslùng a gi: «Terla beign Naslùng, uss vas tei a tgea a gidas a tia duna Filomena tge ca ti sas a pos, es cunteint a da buna viglia, às bugent tut igls nanigns digl cualm a gidas ear ad els. Mintga sera avànt ca ti vas a litg salavas schuber a beign. Lu prendas que etg ad unschas el eign fegn a beign antocen ch'ign seinta niegn etg ple. Que fas tei mintga sera, ad ussa ste beign Naslùng a via puspe egn'ea-

da sen visita.» Naslùng dat igl mán ad angrazia zun fetg a nanign Barbùn. «Jou vi lu ear far a tei egn survetsch parsuainter «cloma el anavos a cura cun sia scatleta beign zupada ancünter tgea.

Igl gi insu sto Filomena me saschmarvaglier, cànt husli a cunteint ca sieu um Naslùng e. La povreta e propi sco an tschiel. «O me scha que stat adigna aschi» sto ella patartgar. In gi sueinter l'oter vargia. Qua egn gi ca els en ved igl marendar cloma Filomena surstada: «Naslùng, Naslùng tge e ear cun tieus nas?» «Cun mieus nas?» ampeara Naslùng cun bata cor. «Gea tieus nas e vagnieu blear ple beal, el para dad easser ple curt ad ear betg ple rabaglio.» Qua rotlan a Naslùng duas grossas larmas da plaschei da las vestas giou ad an sia barbeta stratschlida cotschna ad el raschùna tut a Filomena. Da que gi davent e Naslùng sco samido, husli a vantirevel a tut à survagnieu bugent el. Gia Naslùng e uss nut plei Naslùng, partge tut igls nanigns digl cualm, gl'amprem igl nanign Barbùn àn do ad el egn oter num. Savez vus angiavinar! Uss à el num nanign «Sareign».

Anna Capadrutt

Poesias da Anna Capadrutt

Stéletas da nev

Schi lientsch sco jou vardel
jou vezel me nev,
cuviert ean las pezas,
la prada, la sev
a tut ca targlischa
agls radis sulegl,

steletas da nev
se vurdar pleign schmarvegl,
tut e aschi schuber
tut e aschi bi,
or qua an la nev
less jou star oz tugi.

Igl runal

Gea ir cun scis sa'gl Gion Gianet
sch'el e ear egn hardumbelet,
oz va'l parfegn cun igl runal
o me scha el safa betg mal.

Ved stafa e'l uss bi lugo,
Plànsieu 'gl runal à samuanto
lu egnà stratga, noss ampo
igl Gion Gianet agl gest fiers o(r).

Sieu tgo e cotschen sco'gl burnieu
aschi bia glieud à que uss vieu —
mo frestg curascha anavàn(t)
sch'igl va betg oz scha va'gl damàn.

Unviern

Igl utschiet

Egn utschiet, odas sieu clom?
«Jou ve taribel grànda fom
sco que fa mal, nut da magliar
a nigra tgea par sascaldar,
vien, tei es agl tgòld
mo jou stos star agl fred digl vòld!
O odas te lu betg mieus clom?
Jo ve taribel grànda fom.»

Igl tgavriel

Là sper egn pegn aschi sulet
stat trest egn beal pintg tgavrielet
a sgara cun sieu pe zaclegn
davent la nev là sut igl pegn.

Ampo pissùn à'l uss cato
tut fumanto à'l e'gl stranglo,
la fom, la e ànc betg dusdada
o na ell'e uss ànc dasdada.

Qua vean Gionin tut hofliet
cun ampo feign pigl povaret,
gil tgavriel pintg fui nut davent,
igl bün Gionin à el bugent.

Seas igls angrazian tut dascus
dantànt c'el magl'igl feign gustus —
a noss Gionin turna legrevele
puspe a tgea schi vantirevel.

Curo Mani

Curo Mani e naschieu digls 1918 a Pignia (Schons) sco fegl da purs. Las scolas elementaras à el frequento an la sia vischnanca paterna a suainter ad Andeer. Cun la patent da surmester digl seminari da la scola cantunala a Cuira e Curo turno se Pignia a dar scola par tres ons. An las lùngas vacanzas da stad da lez tains à igl giuven surmester sasculo anavànt par davantar surmester secundar par igls roms lungatg ad istorgia. Anc durant igls studis à el surprieu la scola secundara ad Andeer; quegl e sto digls 1941. Curo e sto a là surmester tocan digls 1957. Digls 1949 tocan 1955 à el servieu gli cumegn (zircel) da Schons sco mastral. Dus ons pli tard à igl noss scrivànt mido plaza ad e ieu ainta San Murezi. Dantànt eara sia famiglia carschida sen quater unfànts, igl tschentgavel e naschieu an Giadegna.

Psalm 23

Nossegner e mieus bün pastur,
jou sto pitir ni fom, ni fred.
El magna me sur pastgs an flur,
tier aua frestga par la set.

Ad ear scha vont tras sttgira val,
jou tem zund nigna malvantira,
tei âs cunfiert par mintga mal,
tieus fest mia senda semper tgira.

Tei rasas or agl mieus iral
igls fretgs dad er ad iert,
par pàn procuras segl masal,
das tut cun mèn aviert.

Cun ieli unschas tei mieus tgieu,
igl mieus biher tei amplaneschas,
cun blear buntad, cun graztga tia
mi olma semper saduleschas.

Nossegner e mieus bün pastur,
ve nign'anguscha, nign starmaint,
cuntaint jou giod la targlischur
digl sieus biegiamaint.

Sedatgieu!

Sch'igl dat mainsvart sper gis da glisch
surura egn ampo ple grisch,
âs traitg sur notg la noscha sort,
igl tgar va schelp a tira tort
a tgapas egn giopigl grugn –
stos mena far dadòlt igl pugn!

Pitir ampo ad andirar
tieus cor a spiert fan madirar
ad ir an l'òlta sco'gl bulieu
ca greavs urezis â bavieu.
A cre! prest vean egl oter gi,
stélelvas frestgas segl tgapi.

Pigl on nov

Partgira, Nossegner, da noscha fom,
Dé plievgia, favugn a suleagl,
Nus dé sanadad, cuntantientscha suron,
a gida c'igl vomí ansei.

Saschün morta (San Murezi)

Ligiou

segl lai durmanto
las crustas safendan
digl sglatsch blovaint
a rumpan parmiez.

Amprems pastgeaders
cun mân schalanto
sper tgaglias-purgegna
amprovan igl vearm.

Lissei

segl rieven sur riva
cun bratscha standida
crans ca cumondan
a sgreflan igl tschiel.

Cun canera egn trax
sco egn tor vilanto
scurneglia egn bot
cun fimera murnera.

Muschnas amplüna'l
da crapa scurtgeada
a camiüns cun pulvrera
fuin cun la tgargia.

Igl pro sur la veia
e schetg e taragn.
Lartg avunda fussigl
par ir cugl rampün
a cugl tgar da ladar.

Mo nigliur egn pur.
Egn luvraint amblido
raschla la reasch
a munda la spunda.

Tschissei

egn martgieu da culissas,
miraglias métras
ca vardan an fetg,
museum mort or
cun faneastras stizadas.

Zanoua da lientsch
or da giassas murvidas
egn zens ca marmugna.
Ard'egn tgamegn?
A'gl do egn bara?
Nign sa.

Naagiou da la giända
sur zundra a drosa
tschiéras sasbassan
sco stänzel lanziel;
cun grischaina narcosa
surtessan igls tetgs
a stgiraintan igl tschiel.

Igl luf vean

Mintga gi cun blear canera
nava Gog, igl bün tgavrer,
cun sia grända muntanera
tras las giassas dad Andeer.

Nign schi bagn scu el catava
pastg cun earvas plagn savur,
purs e puras, tut ludava
cun plascher igl bün pastur.

Nign ca vardi da las tgoras
ad ansolas sco igl Gog,
da tschieras e pororas
el amblidi betg toc.

A parquegl las dunas devan
beals andutgels, bün tschigrün,
zucer-candel ear mantevan
ala bulscha – a schambün.

Sch'igl tgavagl â blear avagna,
vean el fearm a gliesch a beal,
mo el saglia ord cadagna:
Beala veta fa raveal.

Gio' d'egn grep da Cutschalera
varda'l tier sco tut fa fagn,
cloma lu cun blear canera,
c'ign udeva toc'igl Ragn:

«He! Dabot, agid, puraglia,
lez las tgoras ânc spindrar!
Lufs en qua sper mintga tgaglia,
vutan tutas mi mazar!»

Tut uss cura plagn anguscha
sepigl völd cun pals dabot:
Toni, Daja, Dora, Duscha,
Gion Barbeta, Clo Rasgiot.

Mo rivos se Cutschalera
âni vieu c'igl eara nut,
ân durlo a fatg canera:
«L'otrea tgapas segl tgil blut!»

Tutanegn' ancünter sera
vean igl luf cugls pes a peer
aint amiez la muntanera. –
Puspe cloma'l igl tgavrer:

Curo à scret diversas tgossas par «La Pùnt», pigl «Dùn da Nadal» a pigl «Calender per mintga gi»; digls dus davos periodics e el ear sto redactor a cunredactor. Plenavànt à el stgafieu las ovras savundàntas:

Uorsin da Selina Könz/A. Carigiet – tranlaziùn sutsilvana, 1945.
Canunets a versets, Leia Rumantscha 1945
Igl mastral da la gagliegna, novela, LR 1945
Val sainza stélas, gioi da feasta (par la feasta da Schons 1958)
Stélas a flurs, pintg epos sur da music, politic a careztga, 1960
Stamungias, poeseias, LR 1962
Telas filient, teater, scret par la «Calandaria» (betga stampo). 1961
Scrivànts sutsilvans (pintga raschlada d'amprovas literaras) 1961
Duas batarladas, LR 1964
Nossegner e mieus bün pastur, gioi da Nadal, 1966
La tgargia fregna, cudesch OSL/LR cun istorgias da Tum. Dolf a C. Mani, 1972
Il salip e la furmia, cudesch OSL/LR, gioi par unfànts (ladin) 1974
Esnarias, cudesch OSL/LR, giois par unfànts (ladin), 1976
Raschladas, cudesch da poeseias (ànc betga stampo).
Cristus retg, gioi biblic par Pastgas, Cal. p.m. gi 1964
Igl biro da plazamaint, toc humoristic, Cal. p.m. gi 1974
L'ustreia anti-spiert, toc humoristic, Cal. par mintga gi 1975
Nus dunas, toc humoristic.
 Istorgias par unfànts an divers «Düns da Nadal»; par sumeglia:
Igl Carpoffel
Igl Bacabau
Peader Patt

Publicaziùns:

da Anna Capadrutt

Urschleta.
 Igl cagnul.
 Nanin Barbet.

«Salids», cudischi da poesias par carschias,
 «Brumbels», versets par noss pintgs.
 «Ufànts baterlan», versets.

Parolas scretas par emissiùns da radio etc.

La feasta grànda.
 Famégia Capeader.
 Igl curé da Surpastregn,
 Sin la Runca.
 Radis sulegl.
 Octavia Canetg, ina moma.
 S'igl Botpastira.
 Sera da Nadal.
 Igl é davanto d'igl teins d'Advent.
 Sereina Capol.
 Igl cumarats.
 Gusti.
 Mauca.
 Regurdanzas, mia tata.
 S'igl 150avel aniversari da Nina Camenisch
 (biografia)

Publicaziùns an Dùns da Nadal, Calender per
 mintga gi a pli bold, la pùnt. Oravànt tut colobra-
 ziùns agl figliet da las mussadras, «la scoletta»,
 ca exesta durànt igl on 1950.

In diember da poesias a versets a Tumasch Dolf
 componieu, par carschis a scoleta.

Amprendisadi: Curs da mussadras da la LR. Su-
 einter 6 ons practica ratschiert igl idplom da
 mussadra. Fatg part da curs da perfecziùn. Pli
 tard gido da curs a las inspecturas.
 Sueinter ca las scolas da las vischnàncas, Sarn,
 Tartar a Preaz en vagnidas messas anzembel ve
 jou igl atun 74 ànc prieu sei an scoleta da Preaz
 ufànts da quellas vischnàncas.
 Do scoleta d'avent igls 1945.
 Vitier pli tard surprieu las uras d'instrucziù ru-
 mantscha da 1.–4. classa da la scola primara. Do
 scola da dumengias 27 ons.